

האגף לתכנון מדיניות
Department of Policy Planning

قسم التخطيط

**עיקרי נאום ראש הממשלה בוועידת ראש הממשלה למגזר הערבי
(מרכז הקונגרסים בחיפה, 10 ביולי 2008)**

ביקשתי לכנס את הפורום המכובד כאן היום מאחר ואני מוטרד. היה זה לפני כשנה אז השתתפתי ביום עיון של המכון הישראלי לדמוקרטיה, והקשבתי במשך יום שלם לדבריהם של ישראלים יהודים וערבים, המודאגים מהמצב. יום העיון אז חיזק אצלי את התחושה שלמרות שישים שנות קיומה של המדינה, לא הגענו למערכת היחסים הראויה בין המדינה לבין אזרחיה הערבים.

ערב הקמת המדינה, בעוד מתנהלת מלחמה, קראו מייסדיה "לבני העם הערבי, תושבי מדינת ישראל, לשמור על השלום וליטול חלקם בבניין המדינה, על יסוד אזרחות מלאה ושווה". שני יסודות היו לקריאה הזו – הכרה בזכות השונה של הערבים בישראל, יחד עם ההכרה שבמדינה היהודית האזרחות יכולה להחיל גם את השונות הזאת.

ניתן להסביר מדוע בשישים השנים שחלפו הדברים הללו טרם התממשו, לא רק בגלל מדיניות מפלה של הממשלה. אולם הדבר החשוב הוא שאנו בשלים לכך שהם יתקיימו עכשיו. אני חוזר על עיקרי דברים שאמרתי בשנה שעברה, המשקפים את אמונתי בנושא מקומם של האזרחים הערבים במדינה:

- שאלת מקומם של ערבי ישראל היא **שאלה אזרחית במהותה**. ערבי ישראל **אינם איום אסטרטגי**, ואינני מסתכל עליהם כעל איום אסטרטגי.
- במדינת ישראל ישנה אפליה כנגד האוכלוסייה הערבית. חלקה הגדול בלתי מכוון, אך משפיע מאוד. צריך לחנך את הציבור הישראלי שערביי ישראל הם אזרחים שווי זכויות, במלוא מובן המילה.
- נדרש תהליך שיוביל אותנו למקום אחר.

אכן, האחריות מוטלת בראש ובראשונה על ממשלת ישראל ועל מוסדות המדינה. לכך אני רוצה להוסיף היום- שכל שינוי חברתי איננו יכול להיות רק על כתפיו של השלטון. לחברה הערבית כמו גם לרוב היהודי, תפקיד מהותי ביצירת השינוי.

בהמשך לדברים שנאמרו אשתקד, הנחיתי את מנכ"ל משרד ראש הממשלה להביא לכך שמשרדי ממשלה מרכזיים, תוך שיח עם הציבור הערבי, יפתחו תוכניות רחבות וכוללות בנושאים שעמדו במרכזו של הדיון היום: הכלכלה, החינוך והשלטון המקומי. אני מאוד מקווה שחשתם בהתחלה של רוח זו.

אנחנו מדברים הרבה על מדיניות של **שוויון ושילוב**, בסדר הזה, שוויון ושילוב. אני רוצה להציע הערב הזה לחשוב מחדש על הסדר של המושגים. יש לומר בכנות: הניסיון לפתח, בתחום הכלכלי, את המגזר הערבי בנפרד מהכלכלה הישראלית הרחבה - לא נושא פירות. אבן יסוד לכל מדיניות חדשה צריכה להיות שינוי בסדר הקיים - **מדיניות של שילוב ושוויון**. מדיניות שתאפשר הזדמנות שווה, תהפוך את תת המשק הערבי לחלק מהמשק הישראלי הרחב ותאיץ את היותם של הערבים חלק משולב בכלכלת המדינה כולה. **מדינה אחת, כלכלה אחת**.

אכן, כל קבוצה חברתית בישראל, יהודית כערבית, רוצה לשמר את אופייה, ואת זהותה. כל קבוצה רוצה שבניה ובנותיה יתחנכו בהתאם למורשתה, תרבותה ושפתה. יש צורך וחובה לשמור על הסדר החברתי הזה. יחד עם זאת יש צורך אמיתי לדבר על שילוב, בוודאי כדרך לקדם שוויון. יש צורך בבניית שותפות. המדיניות הממשלתית צריכה לחתור לשילוב ולשוויון, ולהיעשות בשותפות מלאה. הסדר חוקתי כפי שמגובש בכנסת, ככל שיתממש, יהיה חייב לכלול בחובו את זכותם של היחיד והקבוצה לשמור ולשמר את מורשתם, דתם ושפתם.

הועידה בה אנו נמצאים מבוססת על דיונים משותפים. לא מדובר על כותרות, אלא על עשייה שנמשכה לאורך השנה החולפת. התוכנית שהוצגה היום על ידי משרד הפנים נולדה מועדה שיוזם שר הפנים, מר מאיר שיטרית, בה לראשונה מונה כחבר יושב ראש ועד ראשי הרשויות הערביות. תוכנית החינוך נוצרה מארבע ועדות משותפות לממשלה ולוועד ראשי הרשויות אשר מונו על ידי שרת החינוך. בתחום הכלכלי הולכת ומתגבשת המועצה המייעצת לרשות לפיתוח כלכלי, ובה אנשי משק ערבים ויהודים כאחד. אין צורך לומר, מי שעמד בראש הרשות, בעצם ליווה את הקמתה וטיפל בה בכל עצמתו הוא אחד האנשים היקרים שאני מכיר במדינת ישראל, נדמה לי שהוא אחד האנשים היחידים שהיה מקבל אחוזי תמיכה שווים גם בציבור הערבי וגם בציבור היהודי, זה דוביק לאוטמן, כל הכבוד לך דוביק.

העיקרון הזה חל גם בסוגיות רגישות יותר של המדינה והחברה הערבית. הוצאנו את הדיון בנושא תביעות הבעלות של הבדואים בנגב מגדרה של הממשלה בלבד ומיננו ועדה ציבורית בראשות השופט גולדברג שתגבש המלצות להחלטת ממשלה, ובמידת הצורך גם לחקיקה. גם את הוועדה הזאת יזם מאיר שיטרית בתפקידו אז כשר השיכון וכממונה על מנהל מקרקעי ישראל. הייתה מלחמה לא קלה, מאבק לא קל, אני שמח שהוא אפשר לי לתת גיבוי מלא ליוזמה הזאת והיינו צריכים לדפוק על השולחן ולהעביר אותה בממשלה. שניים מבין חבריה הינם אישים בכירים בחברה הבדואית בנגב. זו פעם ראשונה שהבדואים בנגב אינם צופים סטטיסטים מן הצד בתהליך

קבלת החלטות שנוגע לעניינים שבעיניהם הם הקובעים והרגישים ביותר. השאלה איננה אם כל התביעות שלהם צודקות, אני אגב מוכן לומר ביושר שיש תביעות בעלות של הבדואים שאין להן שום בסיס, אבל זאת לא השאלה, השאלה היא איך מייצרים תהליך שבו חלק גדול מהאוכלוסייה מרגיש שהוא שותף לקבלת ההחלטה, גם אם בסופו של התהליך לא תמיד הוא יהיה מוכן לקבל או להסכים לכל מה ששמתמע ממנה לגביו, אבל הוא מכבד את התהליך.

על פי הצעת חוק ההולכת ומתגבשת ביוזמת ח"כ נדיה חילו ובתיאום עם הממשלה, תוכל הרשות לפיתוח כלכלי בה עובדים ערבים ויהודים לחייב את גופי הממשלה להיוועצות עימה, ולשתף את נציגיה בכל הליך תכנון הקשור למגזר הערבי, המתקיים מתוקף החלטת ממשלה.

גם בנושא של ייצוג הולם של עובדים ערבים במנגנון הממשלתי יש התפתחות. מדובר באנשים צעירים, מוכשרים, חדשים בשירות המדינה, שאנו מתרשמים מאד מהעבודה עימם. איימן סייף, שהוא הכוח המניע מאחורי הקמת הרשות לפיתוח כלכלי, הוא בהחלט דוגמה מובהקת. באשר למספרים – יש כבר ביטוי לשינוי מגמה, ועד שנת 2012 עשרה אחוזים מעובדי המגזר הציבורי יהיו ערבים. אני אגב פחות מודאג מהמספרים המוחלטים, כיוון שהראשונים, המוכשרים שנקלטו, כבר מפלסים דרך לאחרים.

אני הקשבתי קשב רב לדיווחים של קבוצות הדיון. אני לא חושב שאני צריך להוסיף על הדברים שאמרו שרת החינוך, שר הפנים, וגם לאמירות המאוד משמעותיות של השר מגידלה. אני רוצה להבהיר דבר אחד- אנחנו מתכוונים למעשים. הכינוסים הללו שראש ממשלה בא אליהם, לרבע שעה לשאת נאום, לנופף ביד, להגיד שלום, לחייך, להרוויח תמונה וללכת הם לא על פי המתכונת שבה אנחנו רואים את העבודה. לא ראינו את זה במהלך השנה ואנחנו לא רואים את זה במהלך השנה הקרובה לקראת השנה הבאה, לקראת הוועידה מספר שתיים ולוועידות הבאות.

אני מתרשם שהמושג הכלכלי שיקף את מה שחשנו, שיש פוטנציאל חברתי וכלכלי לשילוב כוח האדם והיכולות שבמגזר הערבי בכלכלה הישראלית הרחבה. המגזר הפרטי כבר שם. הממשלה מתקרבת לשם, גם אם בקצב איטי מדי. החשב הכללי דיבר על קרן ההשקעות, והחודש יתמנה מנהל הקבע של הרשות לפיתוח כלכלי במגזר הערבי.

מבין הדברים שעשתה הרשות עד כה, ראוי להדגיש את התוכנית שפיתחה עם משרדי ממשלה וגורמים מהחברה האזרחית בנושא תעסוקת נשים ערביות. אנו רואים בנשים הערביות, כמו בגברים החרדים, אוכלוסיות יעד שיש לשלבן בשוק העבודה, כדי להקל על כלכלת המשפחה ולהביא משפחות רבות מעל לקו העוני. צירופם של גברים ונשים נוספים מהמגזר הערבי לכוח העבודה האזרחי כדי להגיע לשיעור הממוצע של כלל המועסקים במדינת ישראל, יביא תוספת של 60 מיליארד ₪ לתוצר הלאומי. 60 מיליארד ₪ תוספת לתוצר הלאומי זה מתקרב לעשרה אחוז תוספת לתוצר הלאומי, אם אני לא טועה. התוצר הלאומי של מדינת ישראל בשנה האחרונה היה קצת למעלה מ-600 מיליארד ₪. תוספת של 60 מיליארד, אם נשווה את שיעור התעסוקה של

האוכלוסייה הערבית והאוכלוסייה החרדית ושיעור ההשתתפות בכוח העבודה הממוצע במדינת ישראל, התווספו 60 מיליארד ₪ לתוצר הלאומי. כל מי שמדבר על שיפור באיכות החיים, על שיפור ברמת החיים צריך להבין שזה המפתח. אנחנו יכולים לדבר בסיסמאות, בסוף זו השאלה אם אנחנו מצליחים לייצר תהליך שיביא לשינוי בדפוסי התעסוקה, בצד הדברים האחרים שדיברנו עליהם ולצד חיזוק השלטון המקומי, בצד חיזוק מערכת החינוך. אנחנו מדברים על תוכניות ועל מעשים, אנחנו לא מדברים על איזשהן סיסמאות.

אני רוצה לומר מילה על משרד הפנים ואני רוצה לומר את זה מתוך הערכה, אולי גם מתוך ניסיון של מי שכיהן שנים רבות כראש עיר ויכול להשוות את ההתנהלות של המערכת הממשלתית כיום ביחס למציאות שבה הוא היה צריך להתמודד כראש עיר בעצמו. משרד הפנים הצליח להגיע לשוויון במימוש מענקי האיזון בין המגזר היהודי לערבי. מכאן ואילך כל תוספת תהיה מחולקת על בסיס הוגן בהתאם לקריטריונים שדיבר עליהם השר שטרית. רבותי, זו תחילתו של מהפך היסטורי. זה נכון שהוא לא בא ללא תביעות וצריך לומר את זה והשר אמר את זה, בלי לנסות לטשטש גם את החולשות.

שמעתי אתמול את השייח האשם עבד אל רחמן, ראש עיריית אוס אל פחם, בביתי, אומר דברים נוקבים שהם גם אמיתיים. בדו שיח אמיתי שבו אומרים את הדברים ולא מנסים לטשטש צריך לומר את זה ואמר את זה השר שטרית כשהוא דיבר על הרשויות הערביות שבחלקן, כשלי הניהול שלהן זאת הסיבה העיקרית למצוקה שלהן וזה לא רק תוצאה של קיפוח. כפי שאמרת, אני לא מתכחש ולא מטשטש, היה קיפוח במשך שנים רבות. אנחנו חייבים לעשות מאמץ עליון שניהול הישובים יהיה בידי נבחרים ראויים, לא בידי וועדות קרואות. זו בעיה קשה בקרב הרשויות הערביות אבל הייתי אומר, זאת אינדיקציה לסוג של חשבון נפש שנדרש מכלל הציבור הערבי ומהמנהיגות שלו, לא רק המנהיגות הנבחרת אלא גם המנהיגות הכלכלית, החברתית והתרבותית שלו.

אני שמח על התנעת המהלך להקמת עיר ערבית בגליל ואני אעשה הכל כדי שהמהלך הזה יקודם במהירות הדרושה כפי שעושה ופועל שר הפנים.

אני רוצה להוסיף משהו בנושא החינוך, צריך לומר משהו על כסף גדול וכסף קטן. בדרך כלל נוהגים לספור כמה כסף מוקצה לתוכניות המיועדות לערבים. אבל צריך לזכור שהכסף הממשלתי הגדול נמצא תמיד בתוכניות הרחבות ולא בתוכניות הייעודיות. ההחלטה של שרת החינוך להנהיג אפלייה מתקנת בתוכניות הממשלתיות הרחבות לטובת האוכלוסייה הערבית היא זו שתעשה את השינוי. העובדה היא שתוכנית "אופק חדש" היא תוכנית כוללת לכלל הציבור במדינת ישראל, לכל בתי הספר, אבל ניתן משקל מיוחד לחינוך במגזר הערבי והיא בהחלט כבר באה לידי ביטוי והיא עוד תבוא לידי ביטוי בקידום החינוך במגזר הערבי.

דרך אגב, אני אינני שייך לאלה שהם שותפים לסיסמה האופנתית השדופה הזאת להלקות על גבנו בייסורים שאי אפשר שלא לחוש אהדה אליהם, על אובדן מערכת החינוך, אין לזה שחר. יש לנו במערכת החינוך במדינת ישראל הישגים מרשימים ביותר בתחומים רבים. יש לנו גם כישלונות גדולים, אנחנו הראשונים להכיר בכך. העובדה היא ששרת החינוך, יולי תמיר, באה למשרד החינוך עם נחישות גדולה מאוד לבצע רפורמה כוללת ויסודית מתוך זה שהיא הבינה היטב שיש מגזרים שלמים או תחומים שלמים, או אזורים שונים במערכת החינוך שהם במצב קשה. אבל, אני אומר לכם, זה כולל גם את אזורי הפריפריה בצפון ובדרום. אני מכיר שם מוסדות חינוך שהם ראויים לכל שבח, שהם לתפארת מדינת ישראל, גם במגזר הערבי, גם במגזר הדרוזי, גם במגזר הדתי היהודי וגם במגזר החילוני, בתי ספר נהדרים, עם מורים נהדרים. אני יודע מה תוכנית "אופק חדש" עושה, גם במגזר הערבי וגם במגזר היהודי, ראיתי את זה. לא צריך לחכות שנים, השינויים מתחוללים די מהר. הקהילה מרגישה את זה, ההורים מרגישים את זה, המורים מרגישים את זה, התלמידים מרגישים את זה, ההנהלות מרגישות את זה. זה יוצר דינאמיקה חדשה של חיים קהילתיים, לא רק בית ספריים אחרים.

ההשקעה הממשלתית בתוכניות לאומיות כאלה תוך מתן דגש מיוחד לאוכלוסיה הערבית זה המפתח לשינוי, כך נוהגת שרת החינוך, כך אנחנו נוהגים גם בבניין הכיתות החדשות. אני יודע שאנחנו אומרים את זה, אתם הייתם מספיק מנומסים לומר או לא לומר שארבעים אחוז מתוך הכיתות שאנחנו בונים עכשיו במסגרת 8,000 הכיתות עדיין לא פותר את כל הבעיות, בעיקר של נושא גני ילדים. אנחנו לומדים את הבעיה הזאת, זה משפר באופן משמעותי. בוודאי שזה מצביע על מגמה שהיא לא מקרית אלא היא פרי החלטה. אתה לא בונה 40% מכלל הכיתות שאנחנו בונים בחמש שנים למגזר הערבי אם לא החלטת לעשות את זה מתוך הכרה בעובדה שיש כאן פער שאי אפשר להתעלם ממנו יותר.

אנחנו נבדוק את הפערים האחרים ונתחיל כבר עכשיו להכין את התוכנית לחמש השנים הבאות. בסופו של דבר אנחנו חותרים לצמצם את מספר התלמידים בכיתות למרות שאני אומר לכם, גם כאן וזה נכון לגבי כל בתי הספר, מכל שכבות האוכלוסייה, נדמה לי שטיפה טיפה הגזמנו בהדגשת הצפיפות בכיתות כגורם שהוא יכול להיות מחולל השינוי הגדול ביותר במערכת החינוך, אני לא בטוח בזה. אני מאוד בעד זה על פי תוכנית "אופק חדש" ואני מבין שהיה כאן היום מנהל בית ספר שהציג הישגים בתחום הזה שיטפלו בקבוצות של תלמידים, שמורים יקדישו שעות לימוד פרטניות לקבוצות מיוחדות על בסיס של אבחנה מוקדמת, של חולשות, של הישגים כדי שתהיה שהות יותר ממושכת של מורים בבתי הספר, שיהיה להם פנאי להיות עם התלמידים שלהם לא רק במסגרת הפורמאלית הפרונטאלית של העברת אינפורמציה במסגרת השיעור אלא גם בכל מיני מתכונים אחרים שהם חיוניים כדי ליצור דינאמיקת לימוד אחרת. כשעושים את זה, לא צריכים לחכות שנים כדי לראות את השינוי, רואים את השינוי הזה די מהר. אחת הבעיות הקשות שיש לנו בעניין כיתות חינוך, אני אומר את זה לכם ידידי מהרשויות הערביות, זה זמינות קרקעות, זה לא פשוט. אני זוכר את זה במזרח העיר ירושלים ואני חושב שזה קיים גם בחלק

ניכר מהישובים הערביים שבהם העובדה שקרקעות המנהל בתחומי הישוב הן מצומצמות יוצרת קושי גדול מאוד ביכולת לאתר מיקומים שיאפשרו את ההשקעה שהמדינה מוכנה להשקיע בהקמת בתי ספר חדשים. זה חלק מהבעיה שאנחנו צריכים להתמודד איתה, אנחנו נתמודד איתה. אני רק אומר, לא כל דבר שייך למשוואה ברורה של קיפוח ותוצאה שלילית, לפעמים זה גם תוצאה של נסיבות שצריכים למצוא להן פתרון רק שהפתרון הוא לא פתרון של לחיצה על כפתור.

יש החושבים שלהיות שר ערבי ראשון במדינה הוא עניין של כבוד או שררה או אולי מנעמי שלטון. להתרשמותי השר מג'דאלה, בהסכמתו להיות שר בממשלה, לקח על עצמו אחריות שאין גדולה ממנה, גם מנקודת מבט היסטורית. אם יורשה לי - אני חושב שראלב הוא איש אמיץ ואני מעריך אותו על כך מעומק ליבי.

זה לא פשוט, תאמינו לי, לשבת בממשלה שאתה הערבי היחיד שיושב בה, כשאתה לוקח בחשבון הרבה מאוד מצבים שהם חלק בלתי נפרד מסדר היום של ישיבת ממשלה במדינת ישראל. זה לא קל ולא פשוט, לפעמים הרבה יותר קל לשבת בחוץ ולמתוח ביקורת פנימה, לפעמים הרבה יותר קשה לשבת בפנים ולהיות שותף באחריות קולקטיבית לממשלה שיכול להיות שלפעמים עושה לך קצת פרפורים. אני מעריך את היכולת של ראלב גם לתת ביטוי למה שהוא מאמין בו וגם להיות שותף באחריות הקולקטיבית של הממשלה שהוא חלק בלתי נפרד ממנה. אני, מכל מקום, גאה על כך שהממשלה שלי היא הממשלה הראשונה בה מכהן שר ערבי בשישים שנות קיומה של מדינת ישראל.

יש פה עוד נושאים רבים, אני מתחיל להרגיש שהשעה מתאחרת לכם. אני רוצה לומר שניים שלושה דברים בהם אולי אסיים. אנחנו יכולים ונדמה לי שזאת לא הייתה הרוח של היום ולכן אני יוצא מהמפגש הזה אחרי כמה שעות טובות של האזנה מאוד ממוקדת בדברים שנאמרו, בדרך כלל במפגשים כאלה יש סכנה שאתה גולש מהר מאוד לסוג של חלוקה ויצירת חיץ שבו אתה מסביר לצד שכנגד כמה הם לא צודקים בכל מיני דברים או כמה הם טועים או כמה הם אחראים והם מסבירים לך וכל אחד הולך עם הרגשה שהוא רוקן את כל מה שהצטבר לו בבטן, ואחרי זה אתה שואל מה הלאה. אני חושב שיש כאן אחריות משותפת. אני מכיר בכך שהאחריות העליונה היא על הממשלה, הממשלה צריכה להוביל, הממשלה צריכה להגדיר, הממשלה צריכה לקבוע סדרי עדיפויות, הממשלה צריכה להקצות משאבים, הממשלה צריכה לגבש תוכניות מעשיות והממשלה צריכה להיות אחראית לביצוע. אנחנו זקוקים לשותפות האקטיבית שלכם ואנחנו זקוקים מאוד לנכונות שלכם לקחת על עצמכם אחריות לא כמסתכלים מן הצד ולא כמותחי ביקורת אלא כשותפים למדינת ישראל כחלק בלתי נפרד מהמדינה הזאת כי אתם חלק בלתי נפרד מהמדינה, הייתם ותהיו תמיד.

על הרקע של הדברים האלה שאמרתי, אני רוצה לומר שלפי דעתי המחלוקת בעניין השרות האזרחי היא מחלוקת מיותרת ומצערת. אני אומר לכם, השרות האזרחי הוא דבר נכון. הוא נכון לנו כמדינה, הוא נכון לאוכלוסיה הערבית והוא נכון לצעירים הערביים. אני מדבר בראש ובראשונה על שרות אזרחי שהוא חלק מהשרות לקהילה שבה חי נותן השרות. למה צעיר ערבי לא יכול להתנדב לשנה או לשנתיים של שרות אזרחי בקהילה שבה הוא חי? למה צריך להפוך את זה למשהו אחר? זה דבר שאני מקווה שאתם תמשיכו לדון בו גם בין עצמכם וגם נמשיך להתווכח עליו ואני מאמין שאני אוכל בסוף לשכנע אתכם שבדרך שהממשלה הזו מתווה, בתפיסת העולם שהיא מייצגת, ברוח שהיא מקרינה אתם צריכים לשנות את גישתכם לגבי הנושא הזה של שרות אזרחי כאיזשהו מפנה שהוא חיוני כדי ליצור תשתית אחרת של הבנות שאנחנו כל כך מייחלים להן.

אתמול בערב קיימתי דיון בביתי, בהשתתפות השר כמובן, יחד עם אנשי תרבות, מדע ורוח והמנהיגים של הרשויות המקומיות שיושבים איתנו כאן גם היום. כשחלק ניכר מהדיון עסק בשאלה האם ייתכן שיח מגזרי בישראל. גם מהדיון היום בו השתתפתי בנושא הדימויים ההדדיים למדתי שאנו מדברים הרבה על התחומים המעשיים וזה חשוב ואמרתי שבסוף בהם גם נבחן אבל אני חושב שאנחנו חייבים לעסוק ברצינות גם, באופן מעשי, במאמץ שיביא לשינוי דעות קדומות, שיביא לשינוי בחוסר הסובלנות, שימחק מהשיח הציבורי גילויים של גזענות וביטויים של גזענות ושיעזור לחנך את החברה הישראלית כולה בתחושה גם של שוויון וגם של שותפות..

אני חושב ומאמין שהיום רשמנו פרק בעל משמעות ויתכן ויהווה נקודת מפנה היסטורית ביחסים שבין יהודים לערבים ובמעמד של הערבים כחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל.

תודה רבה לכם.